

HITKÖZSÉGI SZEMLE

ZSIDÓ HITKÖZSÉGEK ÉS INTÉZMÉNYEK ÜGYEINEK HAVI KÖZLÖNYE

FŐSZERKESZTŐ: **Dr. WEISZBURG GYULA.**

A SZERKESZTÉSÉRT FELELŐS: **Dr. RICHTMANN MÓZES.**

— M E G J E L E N I K M I N D E N H Ó E L S E J É N . —

Fogalomzavar.

Írta: **Dr. Weiszburg Gyula.**

Az egyesítő mozgalom százas bizottsága autonómiai albizottságának elnöke megbízást adott a sátorlajaujhelyi statusquo hitközség jegyzőjének egy szabályzat kidolgozására. A sok demonstráció, szónoklat és cikk után végre az első pozitív lépés az óhajtott cél eléréséhez és e lépést azok is örömmel üdvözlük, kik az egész mozgalmat hiábavalónak és azért károsnak tartják, mert csak útjában van egy keresztülvihető szervezkedés létrejöttének. Ugyanis, elvégre ki kell tűnni, hogy a lelkesedőknek, vagy a kétkedőknek volt-e igazuk és minél hamarább jön az igazság, annál örvedetesebb.

A mozgalom elérte hát első állomását célja felé. De mi a cél? Egységes szervezet, avagy egységes autonómia, avagy, mint a legújabb verzió hangoztatja: „pusztán egységes világi képviselő?” Mert a legfűtőlagosabb gondolkodásnak is észre kell venni, hogy e három lehetőség tartalmilag nagyon különbözik egymástól és igazán csodálkozni kell afelett, hogy a gyűléseken és a hozzászólásokban úgy pèle-mèle beszéltek egységes szervezetről és egységes autonómiáról, kettős szervezet és egységes autonómiáról, anélkül, hogy mindjárt iparkodtak volna tisztába jönni azzal, mit akarnak tulajdonképen?

Egyáltalában nem iparkodtak az alapfogalmakkal tisztába jönni, pedig ez lett volna az első feladat és ha ez történik, nem zavarhatták volna össze a kérdést oly képzetekkel, mint „két szervezet és egységes autonómia” és tisztán látná mindenki, hogy, ami elérhető, az vagy a mai állapot vagy csak két teljesen külön álló, külön autonómiával bíró szervezet, amely azonban a felekezet egységét nem érinti mert e mellett is lehet és kell lenni oly szerveknek, melyek a két szervezet részéről megbizva, de közösen járnak el, amint azt ujabban dr. *Hevesi Simon* fejtette ki, de amint azt mi e lapokban már azelőtt is annyiszor hangoztattuk.

A fogalmak tisztázottságának hiánya mutatkozik abban a tervezetben is, melyet dr. *Singer* Bernát szabadkai főrabbi tett közzé. A tervezetnek általunk is nagyrabecsült szerzője ugyanis, úgy látszik, nem gondolta végig, hogy mi az egységes szervezet és egységes autonómia, különben nem kontemplálhatna oly szervezetet, melynek az orth. hitközségek egyszer mint hitközségek, aztán még egyszer, mint orth. hitközségek szövetsége vesznek részt és nem kontemplál egységes autonómiát, melyben az orth. hitközségek autonómiája külön is épségben marad. Hát vagy van egységes szervezet vagy nincs. Ha egységes a szervezet, hogyan képezhet abban az orth. hitközségek szövetsége külön testet; ha pedig külön szövetséget képeznek, külön szabályokkal, hogyan mondható az egységes szervezetnek? És ugyanaz a kérdés áll az autonómiára nézve is. Egységesnek mondható-e az autonómia, ha az orth. hitközségek külön autonóm jogai aztán is épségben maradnak, már pedig a Tervezet (II. d.) ezt így kimondja.

De a fogalomzavar még előbb keletkezett. Onnan, hogy nem gondolták meg, hogy mi egyáltalában egy egyházi szervezet, különben éreznék a komikumot, amely abban a meghatározásban rejlik, hogy szervezetet akarnak, mely a vallási kérdéseket hatáskörén kívül hagyja. Hát létezik már a világon oly egyházi szervezet, mely az illető felekezet vallási ügyeit kizárja a rendezésből? És mily kicsinyes ez az egész szervezkedési akció, ha az egésznek a legjobb esetében csak az lehet az eredménye, hogy sikerül egy szervet teremteni, mely a kormánytól még egy-két százezer korona segélyt vasal ki és mint legfőbb dicsőség, 1 vagy 2 főrendiházi tagságra jogosult személyt jelöl ki. Mert mi másra volna való ez a soi-disant szervezet. Iskolákat nem alapíthat, hisz az orthodoxoknak másféle iskolák tetszenek — ha ugyan tetszenek — mint a haladóknak, hitoktatást nem ellenőrizhet, még kevésbbé állapíthat meg egységes tantervet, az orth. rabbik csak nem fogadhatják el a haladó tantervet; rabbi és más tisztviselői kvalifikációt meg nem állapíthat, hisz az orsz. rabbiképzőből kikerülő rabbi eo ipso tréfe az orthodoxok előtt; fegyelmi hatóságot nem képezhet, hisz aki haladó hitközségben caddik, orthodoxban már régen posénak tekintetik és istentiszteleti kérdésekben sem lehet iránytadó, hát az Isten szerelméért ez a valami legyen az a szervezet, mely után a hazai zsidóság 6 évtized óta áhitozik?

És ezért a semmiért vállalja a haladó zsidóság azt a sok megáláztatást, melyre nem is kényszerítik, de melyet önkényt felajánl? Az előttünk levő tervezet tisztelt szerzője is csupa bók, csupa elő-

zékenység az orthodoxia előtt, majdnem bocsánatot kér, hogy nem-orthodox hitközségek is élnek és a szervezetben döntő befolyást az orth. hitközségeknek ad. Így az orsz. főtanács 120 tagból áll, ezek közül 60-at az orth. hitközségek szövetsége választ, a másik 60-at pedig az egyetemes gyűlés, melyben az orth. hitközségek természetesen ismét képviselve vannak; az elnökséget 4 elnök (2 világi és 2 egyházi) képezi, ezek közül 1 egyházi és 1 világit az orth. szövetség felterjesztése alapján, 1 egyházi és világit az orsz. főtanács a maga kebeléből választ, az a főtanács, melynek fele absolute orthodox, másik fele pedig valószínűleg orth. lesz. Hát ismét csak azt mondjuk, vagy-vagy. Vagy jogosult a haladó irány, miért szégyellik magukat a rabbi urak vele, vagy nem jogosult, akkor hagyják ott és változtassák át községeiket orthodoxokká.

De hát — nil admirari — lehetetlen célok hajhászása, lehetetlen helyzeteket szül. De gyógyít az idő. Tovább várunk.

A poseni reformelvek jelentősége főképp a zsidóság egysége szempontjából.

Ha reformokat hallunk emlegetni, a neolog ember így gondolkodik: mire valók azok? nekem nem kellene, én anélkül is magam szabályozom életemet; az orthodoxok meg épenséggel nem akarják befogadni, kit boldogítanak hát velük? És micsoda értelme van annak, hogy épen rabbik állanak ily mozgalom élére, melynek célja az emberek vallási kötelességtudásán könnyíteni? Ők, a mi fizetett teherviselőink, ne könnyítsenek se magukon, se rajtunk.

Kávéházi vallásbölcseletnek ez kétségkívül elég jó volna. De ha kissé magasabb szempontból nézzük a vallásos életet, el fog tűnni az a kérdés: milyen életet éljek én s lassanként az a kérdés bontakozik ki: milyen vallást kell kifelé képviselnünk, hogy annak tiszteletet és méltánylást szerezzünk? avagy milyen vallást kell magunk között ápolnunk, hogy azt meg is tartsuk lehetőleg mindnyájan, hogy ne kelljen annyi széthúzó vallástalan elemet örökös teher gyanánt nevelnünk és hogy annyi ezer ember a vallástartás sokféle akadályában szabadságlevelét ne lásson arra, hogy a vallásos kötelességek alól végkép kibontakozzék. S akkor tagadhatatlanul több méltánylással adózunk a reformtörekvéseknek. S ha még hozzá meggondoljuk, mily hálátlan szerepe a rabbinak a közönség megszokott konzervativizmusával szembeszállani és a hitrontás kájinbélyegével homlokán hivei között

járni, valóban az önfeláldozásnak egy tényét kell látnunk a német liberális zsidóság rabbijaiban, akik — mint olvasóink e lap múlt havi számából tudják — poseni értekezletükön 1912. szeptember havában megpecsételték az újabb gondolkodású zsidóság hitelveit és vallásos magatartását.

A 61 résztvevő és a program „Irányelveit” aláíró rabbik között ott találjuk a magyarszármazású *Maybaum* dr. berlini rabbit, valamint *Elsass* dr. landsbergi rabbit.

A *Liberales Judenthum* reform-elveit most a hasonló című havi folyóirat szeptemberi, októberi és novemberi, kizárólag e célnak szentelt számaiban pontonként megokolja. E megokolás gondolatmenetét követjük az alábbiakban, természetesen ki nem térve az elől, hogy egyes helyeken kritikai megjegyzésünket fűzzük hozzá:

Az irányelvek megállapításán éveken át dolgoztak, minden egyes pontját külön bizottság hányta-vetette meg külön szakreferensek előadásai alapján. A munka gondossága talán nem marad mögötte még a misna kifejlesztése és följegyzése körüli munkálatnak sem. És ha ezek summájakép a rabbik és hiveik kijelentik, hogy „mi nem hiszünk a szószerinti inspirációban (Verbalinspiration), sem pedig a Sulchan-Aruchban kodifikált zsidóság örökérvényében és változhatatlanságában” (*Liberales Judenthum* 1912. szeptemberi száma 196. lap), mi ebben akkora nagyságot ugyan nem csodálunk, mint az Ezra-korabeli Erős Kötésben, de csak azért nem, mert a destruktív munka sohasem áll oly tiszteletben, mint az építés, az alkotás, de viszont lehetetlen el nem ismernünk, hogy ez a destrukció építés és alkotás akar lenni, vissza akarja állítani a hitnek általános követését és tiszteletét, visszaadni a vallásgyakorlatot, habár enyhébb alakban, a zsidó háznak. *Hihető hitet és gyakorolható vallásgyakorlatot* akar megformulálni anélkül, hogy a tulságig bolygatná egyesek és egyes hitközségek eddigi vallásos életmódját. Nagy mozgási teret hagy az egyéni és vidéki eltéréseknek, csak a minimumot állapítja meg. Nem is rombol oly kegyetlenül, mint ahogy eddig is az idegen vallási formák átvételével eljárak (papi reverenda, ujszerű héber kiejtés, fekete gyászpompa tiso beöv napján stb.) És nem annyira kifelé ékeskedő vallástant nyújt, mint annak idején a Lazarus-féle elméleti pontok, hanem inkább bensőleg akar hatni komoly elvekkel.

A reformterv számol az orthodox árnyalatnak (a „katholikus zsidóságnak”, mint már állítólag Hirsch Sámson Rafáélék nevezték, (199. l.) ellenséges kritikájával és elszakadási törekvéseivel, de viszont arra utal, hogy már régebb s konzervatívabb korifeusok is tehernek mondták a

zsidó vallásgyakorlatot, így pl. Frankl Zachariás rabbiképzőintézeti rektor, midőn odanyilatkozott, hogy „a chalica tőher, de viselnünk kell” (204. lap) és utal arra, hogy mai rabbik már főhivatásukat, az intelmet feladják, mert nevelésesnek találnák a szószeiken a szombati nyugalom szigorát stbit szóba hozni s ugyanily gondolkodásra vall a halotti beszédekből kihangzó elismerésük és méltánylásuk oly emberekkel szemben, kik a vallásgyakorlatot semmibe vették.

Az orthodoxok állásfoglalását sem a mi hivatásunk kifejtteni, de az egység lehetőségének mérlegelése szempontjából tekintsük még egyszer át a tervezet egyes nevezetesebb pontjának horderejét.

IV. „A vallási okmányok történet-kritikai méltatása a zsidó tudomány körébe utalandó” vagyis *nem érinti a vallásosságot a kritikai állásfoglalás*; lehet valaki kifogástalan zsidó, ha a kritikai tudománnyal tart s tagadja a tóra mózesi eredetét, a kinyilatkoztatást, a talmudnak a törában gyökerező authenticitását stbit. Hogy az ilyen történet-kritikai állásfoglalás mellett mi marad meg „örök igazságnak”, arról nem értesülünk, de annyit kivehetünk e két pontból, hogy a rabbi a szószeiken nem hirdetheti a vallástudomány megállapításait, hanem kimélni tartozik a nép vallásos érzelmeit és felfogását. De csak nagyon szűk határok között, mert

az V. szerint „minden kor zsidóságának joga és kötelessége *hitbeli képzeteket és megjelenési formákat feladni, továbbfejleszteni vagy újakat teremteni*”, sőt a történeti feltételektől függő *hitbeli képzetek és megjelenési formákkal szemben állást foglalni*. Hitbeli képzet pl. a tulvilág, az isteni jutalmazás és büntetés, az angyalokban való hit, a feltámadás és egyéb csodák hite. Ezeket feladni nemcsak jog, de kötelesség is, ha az ész tagadja. Sőt, mint kész eredményt konstatálja, hogy (VI.) sok hagyományos képzet, intézmény és szokás a tudatból és az életből eltűni és ekkép elvesztették tartalmukat és jelentőségüket. A vallás alapforrásához, a törához és talmudhoz, tehát nem kell folyton vissza-visszatérni, hogy abban buvárkodva, az Isten akaratát megtudjuk, hanem tudatunk kincstárából, a meglevő élő intézmények tárházából kell okulást meritenünk. *Nem nekünk kell a vallás ősi követelményeihez, hanem a vallásnak a mi emlékezetünkhöz, felfogásunkhoz, életmódunkhoz alkalmazkodnia.*

Az elaboratum beismeri (VII.), hogy vannak mai vallásunkban „vallásos képzetek, melyek a zsidó isten-tan tisztaságát zavarják”, ezeket „ki kell küszöbölni.” Mi másra gondolhat e kijelentés, mint az angyalok képzeteire, melyek legfőbb imáinkban, mint pl. a kedusában is szerepelnek. A sófárfuvás utáni imaformulából már rég

kiküszöbölték, de meghagyták a kedusával kapcsolatos neszanetókei imában és reggeli imában. Most végkép *ki kell küszöbölni*.

VIII. A vallásos szertartásokból csak azokat tartja megőrzendőeknek és felelevenítendőeknek, melyek az embert Istenhez fűzik, az embert erkölcsi életfeladataira emlékeztetik . . . a zsidó ház sajátos szentségét és hangulatát adják, a vallási közösség kötelékét erősítik és nemes zsidó önérzetet ébresztenek, ellenben a többi szabványnak nincs kötelező erejük. Sok szertartásra nézve e relativ meghatározás kétséghagy, így pl. a tefillinfölvételre, a cicisz viselésére nézve. Felfogás dolga, hogy ezek a fenti követelményeknek megfelelnek-e vagy sem, de hajlandók vagyunk feltenni, hogy bennefoglaltatták a meghagyandók kategóriájában.

Ellenben (IX.) „azok a *megnehezítések*, melyek a *szombati nyugalom* törvényéből eredtek, *érvényre nem tarthatnak igényt*.” A szombati nyugalomra nézve a talmudot teljesen mellőzni kell és vissza kell térni a biblia általános intézkedésére, mint azt már Ziegler karlsbadi rabbi „Geistesreligion”-jában követeli.

IX. 3. a) „A zsidósághoz való tartozás a születés által van adva.” Ez valószínűleg igen gyöngéden és tapintatosan azt akarja kifejezni, hogy *circumcisio elkerülése* azon nem változtat, habár a körülmetélés továbbra is „megszentelt intézmény marad”. Másvallásúnak a zsidó vallásra térése esetén a circumcisio nem képezhet fölvételi feltételt. „Aki más vallási közösség hívei közül akar a zsidósághoz fordulni, annak a zsidóság . . . nyissa meg kapuit.”

(IX. c) „A papi törvények és a régi zsidó államiság részére megállapított család és örökösödési jogi rendelkezések nem képeznek akadályt a vallási esketésre.” *Szabad tehát kóhént elvált asszonynyal összeesketni, ugyszintén szabad a chalica intézményt megfelelő esetben mellőzni.* „A rituális elválás formái egyszerűsítendőek.” (d) A szeretet cselekedetei (végtisztesség megadása) minden esetben gyakorlandók, tekintet nélkül az életmódra, halálnemre és temetkezési módra.” Nem tagadhatók meg tehát sem vegyes házasságban élőtlől, sem öngyűköstől, sem elhamvasztott halottól.

X. „Aki ezen multhatatlan követelményeknek megfelel, az vallásos zsidónak tekinthető . . . A jámborság értéklését a külső gyakorlatok mértéke szerint a liberális zsidóság elveti.” *Nem támaszthatók tehát különös vallási követelmények sem rabbival vagy hitoktatóval, sem metszővel vagy masgiachchal szemben.*

XI. A szombat előesti istentisztelet ideje a kalendáriumi számítás-tól függetlenül, a község szükséglete szerint állapíttassék meg.

1. Az ünnepek a „bibliailag rendelt napokon“ tehát (jomkipput kivéve) *1—1 nappal rövidebb időn át* ülendők meg.

Bőjtnapokról a tiso beöv kivételével nem történik említés.

2. Az imák ismétlése elkerülendő. Tehát a semóne eszre ismétlése, ugyszintén igen sok más imáé törlendő.

3. Ugyszintén törlendőek mindazon kívánságok az imakönyvből, melyek szívünknek nem igazságai. Kétségkívül az áldozati kultuszra emlékeztető és a Cion helyreállítására vonatkozó, valamint a Velamalsinim-félék értendőek ezalatt.

6. A tóra „*egy vagy három éves ciklusban, a haftóra szabad választás szerint*“, a hagyományosok helyében ujak, megfelelőbbek olvasandók és pedig nem héber eredetben, hanem fordításban.

8. Istentisztelet tartása független az imádkozók számától, tehát nem kell a *minján*, 10 nagykoru férfiunak jelenléte.

15. A nőnek ugy a vallási kötelességből, mint a vallási jogokból is adassék meg teljes része. Lehet tehát törához felhivni, metszővé választani, ha ugyan kell még azontul is metsző.

De azért (XII.) a zsidó vallási egység mellett foglal állást s azt az állítást, mintha a zsidóságon belül felekezeti különbség volna, mint nemigazat visszautasítja.

Értjük, hogy a liberálisok ily illúzióban ringatóznak és méltatjuk az egység és békére való jámbor óhajukat. Sőt a magunk részéről kétségkívűlinek találjuk, hogy az istentiszteleti rend, szertartások eltérése nem elég ok a külön felekezetre való bomlásra. Ámde ismerjük el, hogy az egység szempontjából nagy veszedelmet rejt magában a IX. c) és X. pont. A kohén és elvált asszony egybekeléséből, a chalica-köteles asszony férjhez meneteléből, valamint a nem eddigi szabályok szerinti elvált asszony új házasságából született gyermekekre az orthodoxia kétségkívül nem fogja elismerni, hogy a zsidó hitköztségnek egyenjogu tagjai. És lehetetlen az ilyen házasságokat megkötő rabbit rabbinak elismernie. De még nagyobb komplikációt fog majd felidézni a X. pont, mely szerint a hitköztség kénytelen lesz elismerni, hogy az ő metszője bántatlanul állásban marad, ha a Sulchan-Aruch sok száz §-án keresztül gázol. (Hisz a kóser-tréflit nem is ismeri e megállapodás.)

Kérdés, a német liberális rabbik személyi prestigeje elég súlyt és tartamot ad-e a netán életbeléptetendő reformoknak.

Az orthodoxok áskálódásai már eddig is olyan méretűek voltak, hogy nem egy ízben gyengítették a zsidóság politikai jogaiért vívott küzdelmet.

Távol attól, hogy e tervezet szószóloívá akarnánk lenni, bizzuk az időre, hogy mit valósít meg ezekből a tervekből és mit bizonyít üres ábrándnak. — Annyit előre láthatunk már most is, hogy a zsidó parnész-gondolkodás nem fogja egykedvűen vagy éppen kellő tisztelettel nézni a hitközségi tisztviselőknek, a rituális élet hivatott őreinek szabadabb életmódját, szálla lesz ez nemcsak a konzervatívek, de maga a liberális zsidó közönség szemében is. És a gyakorlatban valószínűleg szigorubb követelés fog kifejlődni a rituálisokkal szemben, kik így külön kasztá lesznek összeszorítva és a hajdan külön papság tanát fogják idővel feleleveníteni, — ha ugyan megérik azt a jövőt.

Lehetetlen ehelyütt fel nem eleveníteni azt az ismert esetet, mely Napoleonnal játszódtott le. Napoleon ugyanis egy világvallástervezetet dolgozott ki és azt meghitt tanácsadójának bemutatta. Miután ez az áttanulmányozásával elkészült, kérdi tőle Napoleon: Nos, mit szól hozzá? — Nagyszerű, Sire — mondá ez, elég vallásos, elég szabadelvű, csak még egy hiánya van.

— És ez?

— Hogy ezért előbb Sirenek keresztfán kellene érte meghalnia.

Egy mélységes történet bölcséleti igazság jut e spontán megjegyzésben kifejezésre. Az, hogy vallásokat nem lehet pusztá észszerűséggel és etikával meggyökereztetni. Vaiani mystikum is kell ahhoz: a nagy multnak mystikuma; a multat pedig a vér pecsételi nagygyá. Csak miként a nemzeti tömörüléseket a csaták vérdíjja avatja szentté. Mátyrium a titka minden lelki hatásnak, ha nem is az igazi józan szempontból felfogott nagyságnak. Az utódok csak az elődök kiontott vére párájának köszönheti nimbusukat. A makkabeusi harcok vére avattá egykor „szentekké“ a jámborok emlékét és az volt a zsidó vallásnak nemcsak első életerőpróbája, de egyszersmind a későbbi jövőben is minden lelkesülés forrása és a máránnak lanyhaságával szemben ismét csak a mártýrok vérvesztesége vált lelki erőnk gyarapodásává. És ha egyszer a zsargon kívánja magának a nyelvek rangját, azt nem csupán irodalmával teszi, hanem a nyelvhez fűződő harccal, másképp nem.

A liberális rabbik pedig nem utalhatnak martírságra, mint az orthodoxok és ez lesz netáni kudarcuknak titka.

De hát in magnis et voluisse . . .

F. M.

Rabbikról.

Irta : Vadász Ede.

Helyt kérek néhány adalékomnak, melyekkel a H. Sz. február havi füzetében megjelent Kiddus című jeles cikkhez hozzájárulnom szabadjon.

Hogy a rabbinak a funkciói iránt kellő tájékozással bírjunk, tudnunk kell azt, hogy az nem „pap“, a szó szokásos értelmében.

Voltak Izraelnek papjai a találkozás sátrában és az első és második jeruzsálemi templomban, t. i. az Áronidák. Ezeknek, immár 1843 esztendeje, csak kettőre redukálódtak funkcióik, a duchánra és a pidjonra. A 4. Mózes VI. 22—26. előirt áldást, az askenáz ritus szerint, a hét főünnepkor osztják; a szefard ritus szerint minden szombaton, sőt néhol, a böjtnapok kivételével, minden nap. A 2. Mózes XIII. 2. és 4. Mózes XVIII. 16. alapján a pidjont nem is a zsinagógában, hanem az elsőszülött csecsemő családi körében ejtik meg. A 3. Mózes XXI. 1—15. alatti observantiák nem funkciók. Szentségeket, hitvallásos kegyszereket osztogató papságunk, aminő a keresztény egyházaknak van, nekünk, zsidóknak nincs.

Nálunk az istentisztelet egyik részét az imádkozás képezi. Ezt a hivek vagy magányosan (b'jichud) vagy legalább is tizedmagukkal (b'czibur) végzik otthon, vagy bárhol, vagy imaházakban. Ezeket a jargon sül-nek nevezi. A ghettokban sülbe hívogatja a hiveket az „in der sül“ harsányan kiabálgató sülklopper — Sámosz. Sülbe azért, mert ott kultiválódott istentiszteletünk második, némileg fontosabb része, a tóra felolvasása, tanítása és tanulása, ami már nem az Áronidáknak volt tisztjük, hanem a bármely egyéb kenyérkereseti foglalkozást űző tudósoké — a rabbiké, akik már az istentiszteletnek elébe helyezték a törát. Ebben látva Izrael egyetlen menedékét és fennmaradása erőforrását, rabbi Jochanan ben Zakkáj nem a szentély kimélését, hanem a főiskolának jábnéba való áthelyezhetését könyörögte ki magának Vespasianustól.

Ezóta a rabbik lettek a zsidóság összességének vagy kisebb-nagyobb községeinek tanítói, bírái, vezérei. Rangjukat, tekintélyüket — amint az ma is így van még — nem annyira hiveik számának, mint inkább a tudásukról, vallásosságukról és viselkedésükről keringő híreknek köszönték. A rabbi, aki zsinagógában is, mint egyáltalában a hitközség minden intézetében, a rituáliák legfőbb irányítója és ellenőre, az istentisztelet imádságos és szertartásos részében nem ex officio, hanem honoris causa funkcionál. A hitszónoklatokat, akár a „dróse“, akár a „Predigt“ válfajához tartozókat csakis az istentisztelet keretébe bevont tórának tekinthetni.

A „hebräische Geistlichkeit“ iránt nagy érdeklődést tanúsított Bach-Thun kormány a múlt XIX. század 50-es éveiben körkérdést intézett a nagyobb zsidó hitközségekhez a rabbik hierarchikus fokozatai tárgyában. Feltűnt neki különösen az, hogy a legtöbb hitközség egyetlen rabbija „Oberrabbiner“ címmel él; ki, vagy kik az „Unterrabbinerjei“, mi a Landes-, mi a Komitats-, mi a Kreisrabbiner. A legtöbb válasz

— a pestit, úgy tudom, még néhai Schwab Lőw szolgáltatta — lényegében következőleg adatott meg: A főiskolákon vagy egyes nagynevű rabbiktól szerzett hatóró-diploma az ő birtokosát rabbivá kvalifikálja. Ha ezen rabbi mellett két dájón is van alkalmazva, mint a hármás rabbi-collegium, a bész din assessora, akkor ő, az áv bész din, Oberrabbiner, még ha bármily kevés is híveinek száma; ha nincsen bész dinje, akkor a Oberrabbiner címmel nem élhet, bármily nagy is hitközsége. A Landes, Komitats, Kreis etc. jelzők nem rabbinikusak, hanem politikaiak. Akkor ugyanis a nagyszebeni rabbinak, ha jól emlékszem Friedmannak hívták, az általa felvett Landesrabbiner für Siebenbürgen címét megerősítették; senki sem törődött vele. A pesti chevra kadisa elnökének, Winterberg Gyula udvari tanácsosnak fogadótermében a falakat néhai nagyhirű rabbik arcképei díszítik, köztük a nevezett elnök egyik őse, Flekeles Eleasará és Schlesinger Márkusé. Az előbbi, mint „erster Oberjurist zu Prag“, az utóbbi, mint „zweiter Oberjurist“ vannak bemutatva, tehát nem mint theologusok, nem valami papi címmel, hanem mint juristák, mert a rabbik az ő hitközségeikben első sorban a törában gyökerező törvényeknek és jognak voltak őrei és tanítói, „Juristen und keine Geistliche“. A rabbi dominált a quid juris eseteiben, néha és néhol magánjogiakhan is; gólsz-országokban és korszakokban a quid consilii kérdés felvetődésekor is.

A rabbi kötelességeit és jogait mindenütt a hagyományos szokás szabályozta és csakis az ettől eltérő — bővítő vagy megszorító — részletek foglaltattak írásba a választás útján, sokszor öröklés alapján a rabbiszékbe ültetendőnek több-kevesebb ünnepélyességgel átnyújtott inaugurale diplomába, a rabbónusz-briefbe.

Mit tartalmazhatnak az efféle r. briefek? Olyik r. brief az általános, többnyire sablónos és a keleti bombaszt nélkül épen nem szükkölködő stylusu, bevezetés és a rabbi hatáskörének, valamint az őt megillető zsinagogalis honor kijelölése után, a stallum anyagi, készpénzben vagy naturáliákban szolgáltatandó illetményeit taxative sorolja fel, meg nem feledkezve néhol azon néhány lat fekete borsról és gyömbérről sem, melyet a község a rabbinak p. o. sábosz-hágodalkor tartozik küldeni, peszachra x sulyu cukor és y-nyi kávé melléklete gyanánt, egy-két itce jobbfejta óborral is. Nem emlékszem mikor, de mindenesetre 1875. előtt, a pozsonyiak a kikötöttnél nagyobb cukor- és kávéküldeményből kifelejtették a szokásos itce bort. Nagybátyám, a Kszáv Szófer, 24 órán belül egy fulminans levélben megdorgálta az illetékeseket; „ő nem enged a jussából még egy itcényt sem, mert ma itce — holnap akó“; felkinált egyuttal — uri ember volt minden ízében — a szegények szederje javára egy akó jó vörös bort a magáéból, hogy felszólamlása virtuális voltát imigy is do'umentálja.

A rabbi készpénzfizetése a r. brief heti összegben volt kifejezve és nem éviben, mert a zsidó évnek, mint például az idei 5673-iknak, 384 napja, 55 hete van, holott a tavalyi 5672-iknek csak 355 napja, 50 hete és 5 napja volt. A Tisri és Niszan hónapok heteiben az ezen két hónapokban tartódó ünnepekre való tekintettel vagy a heti fizetés kétszerese, vagy havi pótlék jár ki a rabbinak. Rendszerint a

rehás, a modernül stólának nevezett illeték fokozatai is benn vannak a r.-briefben. A régebbi r.-briefekben temetési stóláról nincs említés, mert a rabbi csak ritka esetekben — csak nagyérdemű halottak kiüntetése céljából — jelent meg temetésükön, ekkor azonban díjtalanul. Nagy rabbijaink a halotthoz közel járást a tórával való foglalkozásra nézve ártalmasaknak tartották. Abstinenciájukkal talán Jirmeja XXII. 10-et, mert nem igen feltételezhetni, hogy Máté VIII. 22-öt és Lukács IX. 60-at követték.

Áttérek immár a rabbi zsinagogalis jogaira és honorjaira. Szombaton és ünnepekkor az istentisztelethez meghívják és pedig úgy, hogy a második sáchriz kdusájakor már ott lehessen. A pólisnak nevezett előcsarnokban egy-két előkelőbb hive fogadja és felkiséri helyére, mely hol a tabernaculum jobboldalán, hol a baloldalán az előimádkozó ómedja mellett a legelőkelőbb „mizrách stót“. Ha gyász eset éri, akkor a rabbinak az ő gyászévében joga van helyét a gyászév alatt egy másik mizrách stóttal felcserélni, amint minden duchan alkalmával az Áronidákkal szemben levő „birscház kohánim-ülések“ valamelyikét okkupálni. Pro superfluo felemlitem még, hogy az imaházba érkező rabbit azon sorok, melyek közt elhalad, felállással fogadják. De miért nem érkezik kdusónál előbb? Azért, mert kifejezetten nem — csak mulasztással — akar lemondani egyik nem igen népszerű jogáról, mely szerint az előimádkozó és a község az emesz-szel addig tartoznak várakozni, amíg ő kisebb-nagyobb fennhangon el nem recitálta a kriász smához járuló „l'máán jirbut“ és az 5. Mózes XV. 37—41. verseket. Az uralkodóért szombat és ünnepekkor héberül, de még helyesebben az állam hivatalos nyelvén elmondandó ima a rabbinak nem joga, hanem kötelessége. Az „Ünesháne tókef“ eléneklésekor az „uszeshuvó, uszefiló, ucedókó“ engesztelő triast intelemként felkiáltva a rabbi előzi meg a kántort. A jom kippuri ájtatódzkodást befejező „Nile“ imának — ha erről önként le nem mond — a rabbi a hagyományos előimádkozója; neki van fenntartva a jom kippuri déleesti máftir áltja is, mely Jóna prófétának, mint háftórának felolvasását involválja. A legtöbb hitközségben minden második szombat a slisi az övé, ha csak Áronida vagy Levita volta más beosztással nincs eligazítva. De, eltekintve minden turnustól, a következő áliják feltétlenül a rabbié és pedig: Sábosz Suvókor a máftir, Sábosz Sirókor a 2. Mózes XIV. 26—XV. 26-ot felölelő rvi-i; a Jiszra perikope szombatján és Sevuósz első napján a 2. Mózes XIX. 20—XX. 17-et felölelő Sisi, illetve rvi-i; Sábosz Cházankor máftir, melynek háftórája Jesája I. 1—27. és Tisó beóvkor szintén máftir a Jirmeja VIII. 13—IX. 23-ig terjedő háftórájával. Nem ritkák azon esetek, amidőn maga a rabbi olvassa fel a fennjelzett 2. Mózes XIV. 26—XV. 26. verseket, Mózes diadalénekét és a 2. Mózes XIX. 20—XX. 17. verseket a dekalóggal, hiszen eredetileg úgy kontempláltatott, hogy minden felhívott maga olvassa részét. Ha még arra mutatok, hogy az előimádkozó a smóno eszré recitálásakor úgy ügyeskedik, hogy ő addig ne érjen a kdusójához, amíg a rabbi be nem fejezte csendes imáját és arra is, hogy több rajnavidéki hitközségben a rós chódes bencseléskor a rós chódes

jiheje passzst a rabbi hangoztatja, de még arra is, hogy rós hásónókor ő diktálja a sófár hangnemeit, azt hiszem, kimerítettem a rabbik mindazon imaházi szereplését, mely nem hitszónoki vagy esketési. Nem szólanék a rabbiknak ornátusáról, ha nem volnának most napirenden a bíróság és az ügyvédség különféle színű talarjai. Hát kérem, ha uniformis a csak rang szerint különböző ornátus, akkor legyen az szabályozva. Mostanság, mint mindeddig, teljes anarchia uralkodik ezen téren, akár a mult XIX. század elején nálunk a katolikus klérus körében, aminek Rudnay Sándor hercegprimás vetett végett a Pozsonyba 1822. szept. 8-ára egybehítt tartományi zsinaton ez iránt is alkotott szabályzattal.

Hadd toldhassam ide két rebónusz brief meséjét. A fejérmegyei csurgói származású Benedict Márkus, a morvaországi „lándróf“, a nikolsburgiak briefjét nem fogadta el, azt nekik olvasatlanul adta vissza, következőleg: „Kötelességeimet nem ti szabhatjátok ki, hanem azokat a tóra, a decisorok, a sulchan-aruch, no meg az én lelkiismeretem szabályozzák; amit pedig illetményeimről irtatok a leveletekbe, avval én nem törődöm; tudjátok, ismeritek szerény életmódomat; nem akarok én nálatok vagyont szerezni, csak tisztességesen megélni; hát, kérlek benneteket, ha betegség, drágaság, háboru folytán be nem érnék fizetésekkkel, hát heti néhány huszassal (mai 70 fillér) nem toldanátok azt meg? Viszont, ha megtakaríthatnék heti egy-két huszast, hát akkor a láda aljára tenném őket? Biz én a szegényeknek adnám azokat. Sem nektek, sem nekem nincs szükségünk ezen papirosra.“

A másik eset 30 év előtt történt meg Vágszereden. A tavaly 1911. június 26-án Trencsén-Teplitzen elhunyt Fuchs Mózes Czvinél jártak a nagyváradí orhodox hitközség előkelőségei, hogy őt főrabbijukká történt megválasztásáról értesítsék és neki a rábonusz-briefet átnyujtsák. A nagyváradíak akkor több száz forintot költöttek a rábonusz-brief művészeti kiállítására. A küldöttség szónoka előadta mondókáját, a rabbi válaszolt és ügyesen kikerülgette az ezüst tokban elébe nyújtogatott rábonusz-brief-et. A helyzet tikkadtságának véget vetett a küldöttség egy másik szónoka. „Főrabbi ur — ugymond — mi nem találjuk, tehát kérjük szíves magyarázatát annak, hogy miután bennünket az Önnek nagy lelkesedéssel felajánlott rábonuszunk elfogadásával szerencsétlenül méltóztatott, miért látszik kitérni a rábonusz-brief átvétele elől.

Fuchis válasza az enthusiasmus klimaxát váltotta ki a küldöttség kebleiből: „Benne van-e ezen okmányban, hogy engem a tóra hákdosa tanainak megtartása és terjesztése iránt követni és támogatni fogok és hogy erga rituália a legfőbb felügyeletet én gyakorlom majd, vagy nincs-e benne? Ha nincs, akkor leveletek nem kell, de ha benne van is, nekem jobban esnék, ha ezen ünnepélyes percekben itten közfelkiáltásos fogadalmatokkal nyugtatnátok meg eziránt; ez többet érne nekem minden betünél, Móse rábbénu se nem kért, se nem kapott rábonusz-briefet, mikor őseinkből kiváltotta a náásze vnismó felkiáltást.“ (2. Mózes XXIV. 7.) Rabbi Majsehárs (ő is így irta!) Fuchs meg se nézte, soha nem is látta rábonusz-briefjét.

Bezárom egyelőre minhágisztikus adalékaim közlését; folytatást nem ígérek, de el sem zárkozom előle.¹⁾ Ezen — mieux tard, que jamais — közleményemmel nem egy fiatal rabbit emancipálhattam sámeszjének gyámkodása alul.

A pesti zsidóság a magyar kulturáért.

Irta: Gábor Gyula dr.

I.

Hogy a hazai zsidóság sohasem szűkkeblű, ha a magyar kultúr-törekvések áldozatkésztséget igényelnek, az ismeretes dolog. De természetes is. Az emancipált és recipiált zsidóság magyar nemzetalkotó elemmé emelkedett, amelytől a magyar kultúra elvárhatja az áldozatkésztséget. Az alábbi sorokban azonban olyan adatokat elevenítünk fel, amelyek a hazai zsidóságnak, elsősorban pedig a pestieknek erős nemzeti érzületéről tanuskodnak már azon időben is, amikor csak megtürt népek voltak, amikor még a türelmi adó (Toleranz-Gebühr) fizetése adta meg a jogcimet ahhoz, hogy a zsidók szabadkirályi Pest városában élhessenek.

Amikor a Magyar Nemzeti Múzeum megalkotásának eszméje testet öltött, mikor a nádor az 1807-ik évi országgyűlésen bemutatta a Múzeum tervezetét s az 1808: VIII. t.-c. elrendelte annak létesítését, annak költségeire a nemzet minden „subsidiális forint“ után további 3 krajcárt szavazott meg. A megajánlott pénz azonban kevésnek bizonyult. A magyar hazafiak önkénytes adakozása további 80.000 forintot hozott össze, amelyhez azután a városok és vármegyék adakozása is járult. De ez is kevésnek bizonyult a nagyszabású feladathoz. Ekkor megbizta a nádor Miller Ferdinándot, az egyetemi könyvtár könyvtárosát, hogy forduljon felszólító levéllel mindazokhoz, akiktől adakozást remél a hazafias célra. És „Jakob Ferdinand Miller, Edler von Brassó, Gerichts-Beisitzer in mehreren löblichen Comitaten und des Königreichs Ungarn National-Bibliothekär“ megemlékezett a pesti zsidókról is. Levelet irt nekik. Egy szép levelet,²⁾ amelyben elmondta, hogy minő nehézségek között születik meg a Múzeum. Pedig: „Ganz Europa ist in der Erwartung, bald ein ungrisches Museum in Pest aufgestellt zu sehen.“ Nem marad más hátra, ugymond a levél, a becsületes polgárokat kell felhívni az adakozásra. És így folytatja:

¹⁾ Szívesen látjuk. — Szerk.

²⁾ A levél Pesten, 1810. ápr. 19-én kelt. Eredetije a pesti izr. hitközség levéltárában. (Irk. 56.).

„Meine Herren! ich mache Ihnen die Umstände, so wie die sind, bekannt und fordere Sie zwar auf, doch aber wünsche von Ihnen weder etwas wider ihren Willen zu erzwingen, weder etwas vielleicht zu erbetteln. — Einen jeden steht es frei etwas zu geben, oder nichts zu geben. — Ihr eigenes Gewissen muss Sie über das ermahnen, was Sie einem (!) Lande schuldig sind, in dem Sie das Glück haben ohne aller Bedrückung ruhig zu handeln und zu wandeln. Sie leben unter dem Schutz der ungarischen Krone und mehrere Familien unter Ihnen in einen sehr blühenden Zustand mit einem ansehnlichen Vermögen, das Sie in Ungarn erworben haben. Die Aufklärung muss es Ihnen sagen, dass Sie durch den Handel Gelegenheit geniessen, leicht Beiträge zu liefern, die Ihnen zur besondern Ehre gereichen werden. Nicht der Arme, sondern nur der Vermögende wird hiemit aufgefordert und folglich kann nur der, dem nie der Wille war wohlthätig zu sein: seine Entschuldigung in dem Vorwand misslicher Zeiten suchen. *Doch mehrere Beispiele die Ihr Volk schon gegeben hat*, lassen mich hoffen, dass Sie sich auch beim National Institut auszeichnen werden.“

Ime, az érdekes levél, melynek különösen figyelemre kitétele, hogy a zsidóság már 1810. előtt is „*több példában*“ megmutatta hazafias áldozatkészségét.

A felhívás nem is volt eredménytelen. A pesti zsidó hitközség 4005 frtot gyűjtött és szolgáltatott be a Nemzeti Muzeum alapjára. A nádor igen kegyesen fogadta az adományt és meleghangu leiratban köszönte azt meg, Pest város tanácsa útján.

A leirat magyar fordítása a következő:

1558. Tisztelt érdemes és tekintetes városi tanács!

A másodlatban idecsatolt jegyzékben egyenként megnevezett pesti kebelbeli zsidó kereskedők, azon hazafias buzgalmukból, melylyel a Nemzeti Muzeum létesítése iránt hevülnek, ezen hasznos intézmény céljára összesen 4005 frtnyi összegre rugó önkéntes ajánlatot tettek és azt már valósággal be is fizették.

Ezt tehát ezen városi tanácsnak azzal az utasítással adom tudtára, hogy nevezett adakozókkal ezen, a haza közjávána elmozdítására irányuló dicséretes igyekezetük felett kiváló elismerésemet közölje.

Budán, 1810. július 2-án. József nádor s. k. A nádori kancelláriából. A tisztelt, érdemes és tekintetes Pest szabad királyi városabeli polgármesternek, városbirónak és tanácsosoknak s a többi esküdteknek, Pesten. Hivatalból. (P. H.)

5046. Érkezett 810. július 3-án. A jegyzékben megjelölt zsidó kereskedők a legközelebbi tanácsülésre személyesen jelenjenek meg. Határoztatott a tanácsban, Pesten, 1810. július 4-én, a városi tanács által, ugyanott.¹⁾

Ámde, ha a nádor kegyesen fogadta a pesti zsidóság adományát, nem úgy fogadta azt „Jakob Ferdinand Miller, Edler von Brassó.“ Valaki azt találta neki besugni, hogy a hitközség csak évi 200 frttal szándékozik a Muzeumot támogatni és a derék tudós szörnyű haragra lobbant. Egy mérges „jegyzéket“ (Nota) intézett a pesti zsidó hitközséghez, minden megszólítás nélkül, nem is többé: „Einer ehersamen Gemeinde bereitwilligster“ formulával fejezte be, mint az elsőt. A mult idők példáit egyszeriben ellefejtette a derék Miller és nem látott egyebet a zsidóságban, mint egy „schmutzig“ uzsorás bandát. Az érdekes levél így hangzik:

„Nota. Nachdem die Erklärung der Pester Israeliten Gemeinde, welche mir glaubwürdig zu Ohren kam, der Erwartung nicht entspricht, von der Hoffnung meiner unter 19-ten April erlassenen Aufforderung weit entfernt ist, mit der glorreichen Absicht der Stände des Königreichs, mit der grossen Aussicht des heilsamen Instituts und mit der hohen Würde seines Stifters sich nicht vereinbaren lässt, habe ich hierüber bei Seiner K. K. Hoheit dem Erzherzog Palatin die Anfrage gemacht, ob ich befugt sei von einer Gemeinde, *die keinen beständigen Wohnsitz hat, keine Grundstücke besitzt, keine Sicherheit ihres Versprechens leisten kann und keine Rücksicht nimmt auf ihren Produkten-Handel, den sie sich in Ungarn ganz zugeeignet hat und dennoch sich erkühnet, mit einem sehr schmutzigen Betrag auftreten zu wollen*, die jährlich angebotenen 200 Gulden und diese zwar auf die Zeit als ihre Gemeinde in Pest bestehen wird, annehmen dürfe? Seine K. K. Hoheit haben hierüber ernstlich entschieden und mir gnädigst zu befehlen geruhet, dass ich von Menschen, die nicht anders, als die Vortheile des Wuchers kennen, keinen Kreutzer annehmen soll. Welches zur Nachricht und Richtschnur hiemit ertheile. — Pest, den 7-ten Juni, 1810, J. Ferdinand Miller: Edler von Brassó, Direktor“.²⁾

A zsidó hitközség úgy látszik panaszt emelt a nádornál Miller brutális kirohanása miatt. Elvégre is 4000 forint elég nagy pénz volt abban az időben. És a panasz meghallgatásra talált. „Ferdinand

¹⁾ A leirat latin nyelvű kiadlmánya a pesti izr. hitközség levéltárában. (Ir. 56. sz.)

²⁾ Eredetije a pesti izr. hitközség levéltárában. (Ir. 56. sz.)

Miller Edler von Brassó“ kapott egy hatalmas orrot — írásban. Tudomására adta a nádor, hogy ne intézzon több gyűjtési felhívást testületekhez, hanem legfeljebb magánosokhoz és ne hivatkozzék többé a nádorra. Mindenesetre pedig szigorúan óvakodjék olyan kifejezésektől és éles stylustól, aminőket a pesti izr. hitközséghez intézett jegyzékében használt. („ . . in omnem autem casum a talibus expressic-nibus et acriori stylo, quales in secunda spectabilis dominationis vestrae Not^a, ad communitatem judaicam Pesthiensem sub 7a praeteriti mensis Junii directa, observantur, deinceps sollicite sibi caveat.“)¹⁾

Ettől a gyöngédtelenségtől mégis elmehegett a kedve a pesti izr. hitközségnek attól, hogy a Nemzeti Muzeumot támogassa. És bizonyára eszébe sem jutott volna ilyes valami. Oh, de a végzet utjai kiszámíthatatlanok! És a végzet úgy akarta, hogy mégis jusson valami a Nemzeti Muzeum birtokába a pesti zsidó hitközségtől! Ez a valami egy értékes numismatikai gyűjtemény. Az esetnek pedig következő, majdnem mulatságos története van.

Amikor az ország 1846. évben József nádor félszázados hivataloskodása örömnünepét megülni készült, a pesti izr. hitközség egy 4000 frtos ösztöndíj-alapítványt tett a „József ipariskola“ növendékei részére, *felekezeti különbség nélkül.*²⁾ Ugyanakkor azt is elhatározta a hitközség előljárósága, hogy a nádort egy ajándékkal fogja meglepni. Az előljáróság jegyzőkönyvének idevágó része így szól: „In Beziehung der Manifestation unseres Dankes vor dem Lande bringt Vorsitzer die Proposition vor, dass es am geeignetesten sein dürfe, die Lutzenbacherische ungar. Numismatische Sammlung anzukaufen, diese mit dem Brustbild Sr. Kais. K. Hocheit in Stein von dem diesfalls als tüchtig renomirten Graveur Riszak in Wien verziern zu lassen und diese Sammlung deren Kosten sich inclusive des Portraits auf Ca 1500 Cm. Tausendfünfhundert Gulden Conv. Münze erstrecken dürften, an dem glorreichen Jubileumstage, der ungarischen gelehrten Akademie — magyar tudós társaság, — in einem besondern Kasten und mit einer entsprechenden Aufschrift — als Geschenk zu überreichen. Damit wenn die Jünglinge Ungarns aus dieser reichhaltigen Hilfquelle die ungar. Geschichte studieren werden, ihnen jedesmal, das erhabene Bild unseres innigst verehrten Erzherzog Palatins und das Andenken an seinem ruhmgekrönten Wirken lebendig vorschweben möge.“

¹⁾ Eredetije a Magyar Nemzeti Muzeum házi levéltárában. (1810. évi 37. sz.)

²⁾ A pesti izr. hitk. előljáróságának 1846. okt. 20-iki és nov. 8-iki jegyzőkönyve. Az ipariskolából vált ki idővel a „József műegyetem.“ Azóta az ösztöndíj műegyetemi hallgatók javára szolgál.

A gondolatot tett követte. A nádor őszinte örömmel vette a zsidó hitközség lelkesedésének mind a két megnyilatkozását és a következő leiratban köszönte meg: „Nemes Városi Tanács! A Pest városi Izraelita közönség, nádori hivataloskodásom közeledő félszázadának emlékére 4000 pftos tőkét magára vállalt adóssággép a végre alapítván, hogy annak 200 pftot tevő évenkénti ötös kamatjából a közelebb felállított iparoskolában, a három évi tanidőt bevégezett két ifju, *minden vallás-különbség nélkül*, egyik ugyan az ipar, a másik gazdasági osztályból jelenleg az én, jövőre pedig családom idősbikének kijelentése szerint, mindegyik száz-száz pengőforintot nyerjen gyakorlati életbe kilépésével segélypénzüil; ezenkívül az általa megvásárolt Luczenbacher-féle pénzgyűjteményt ugyanazon alkalommal, a magyar Académiának ajándékol adni szándékozván, előljárósága által hozzám intézett folyamodványában azon kérelmet nyilvánítá, hogy mind a fenn irt alapítványnak, mind ezen pénzgyűjteménynek nevemről leendő czimezését, illetőleg nevem alatt átadhatását helybehagynám.

Valamint az ország bármely néposztályának, ugy a pesti izr. községnek őszinte öröm érzése, és mint nádori hivataloskodásom egész ideje alatt mindenkor mind jelenleg is tanusított szives hajlandósága már magában igen kedves volt előttem, nevelte azonban ennek becsét még inkább az, *hogy ezen közhasznu intézetek létrehozásánál készségben soha el nem maradt testület ezuttal ismét egyrésről a közjólét emelésére annyira szükséges ipari, másrésről a nemzeti nyelv és irodalom iránti részvételnek és buzgalmanak adtu újabb jeles tanuságát* — legnagyobb készséggel fogadván tehát hozzám intézett mindkét rendbeli kérelmét, ezennel felszólítom a nemes városi tanácsot, hogy mind jelen nyilatkozatomról, mind az *irántam mutatott figyelmen való különös tetszésemről* azon izr. községet értesitse. Kelt Budán, Szt.-Mihály hava 30-ikán 1846. József s. k. Nádor Ispány. 16709. bemutt. oct. 1-én 846. E K. leirat eredetiben a levéltárba tétetvén, másolatban az izr. községnek tartalmáról értesítése végett Damianovits György tanácsnok Urnak adatik ki. — Végeztetett Pesten 1846. okt. 2-ikán a városi tanács által.“¹⁾

Az előljáróság persze nagy örömmel igtatta jegyzőkönyvébe a leiratot: „Die sämtlichen anwesenden Gemeindemitglieder haben dieses mit so ausserordentlich väterlichen Herzlichkeit, und gnädigen Ausdrücken abgefasste heldvolle Schreiben mit begeisternder Freude und Jubel, und mit einstimmigem Eljen für Sei Kais. Königl. Hoheit ver-

¹⁾ A pesti izr. hitközség előljáróságának 1846. nov. 0-i jegyzőkönyvéből.

nommen und war diese so huldvolle und gnädigste Weidigung den von der Gemeinde gemachten Stiftungen dieselbe noch um so mehr anspornen, durch treue Anhänglichkeit an das ganze erlauchte Herrscherhaus und durch aufopfernde innigste kindliche Verehrung S. K. Königl. Hoheit sich so vieler ausserordentlicher Gnade würdig zu beweisen.“

Ez tehát rendben volt. De honnan — az isten szerelmére! — jutott eszébe a zsidó hitközségnek egy numismatikai gyűjteményt vásárolni? Hát én, bizony Isten, nem tudom! De azt tudom — már fentebb is mondtam — hogy a végzet utjai kifürkészhetlenek s ez a végzet akarta, hogy mikor 1846-ban a nádori jubileumra készülődtek, hát ugyanakkor — pont 1846-ban — nevezték ki Luczenbacher (Érdy) urat, a jeles archaeologust és gyűjtőt a Nemzeti Muzeumhoz. Miután pedig a Muzeum alkalmazottjai nem gyűjthetnek a maguk számára, nehogy konkurrenciát csináljanak a kenyéradójuknak — így van ez mindenütt, az egész világon — hát Luczenbachernek is meg kellett válnia a numismatikai gyűjteményétől. És megvevék a pesti zsidók 1500 ezüst forinton és átadják vala az Akadémiának, aminek hogy gróf Széchenyi István is nagyon örült, kitünik a pesti izr. hitközséghez intézet leveléből, amely így hangzik:

„Tisztelt Község! A Magyar Nemzeti Academia hivatalos tudósításából értettem, miszerint a' tisztelt Község egy tartalmas és sok becses és ritka darabokban gazdag pénzgyűjteményt szerezvén, azt a' nevezett nemzeti intézetnek oly óhajtással ajánlotta fel, miszerint az dicső nevű József főherceg-nádor félszázados hivatalviselésének emlékezetére József-nádor-pénzgyűjtemény czim alatt őriztessék. Fogadja el a' tisztelt Község e hazafiui lelkű ajánlatáért az academiának az enyémmel egybekapcsolt legszívesb köszönetét; 's viszonzásul szolgáljon azon minden jó lélek előtt drága önértet, mellyet táplálhat kebelében. Az, aki a haza diszlését a maga részéről elősegítette: mit Uraságtok az említett gyűjteménynek nemzetivé felajánlása által színre tettek, miután az már most közhasznuvá lévén, a történettudomány terjedésére s megalapulására némi hatással mindenesetre leszén. Fogadja a' tisztelt Község azon különös tekintet kinyilatkoztatását, mellyel vagyok Uraságtoknak szolgálatra kész lekötélezettjök, Pesten, junius 11. 1847. *Gr. Széchenyi István* s. k.“¹⁾

A gyűjtemény tehát az Akadémiáé lett. De meg vala írva a sors könyvében, hogy ne maradjon ott. A Nemzeti Muzeum igazgatósága

¹⁾ Eredetije a pesti izr. hitközség levéltárában, Ün. 5. sz. csomagban.

1872-ben, Rómer Floris jelentése alapján, elkérte az Akadémiától és az Akadémia átadta — tulajdonjogának fenntartása mellett.¹⁾ És most a több mint 3000 darabból²⁾ álló gyűjtemény úgy szerepel a Nemzeti Múzeum inventárában, mint az „Akadémia“ adománya. Maga a gyűjtemény nem maradhatott a szekrényben, mert abban nem lehetett volna úgy kezelni, amint egy modern numismatikai gyűjteményt kezelni kell, minélfogva a szekrény ma egy előszobában huzódik meg szép szerényen, büszke aranyos feliratával együtt:

A' FENSÉGES NÁDOR,
félszázados ünnepére

A' MAGYAR AKADEMIÁNAK

1846

A' PESTI IZRAELITÁK

KNOPP

Sic transit gloria mundi!

II.

Nemcsak a Nemzeti Múzeum, hanem a Magyar Tudományos Akadémia létesítésénél is kivette a pesti izr. hitközség a maga részét.³⁾ Amikor szállóigévé lett Pesten, hogy: „A tudománynak nincsen háza!“ és megindult az országos gyűjtés az Akadémia palotájának megépítése céljából, a pesti izr. hitközség előjárósága gyűjtőleveket bocsájtott ki a következő német szövegű, de magyar érzéssel teli felhívással⁴⁾:

„*Sammlungs-Bogen zur Beförderung des Fonds und des Palais-Baues der ungarischen Gelehrten Academie.*

A' magyar tudós társulat alaptőke és háza építésére.

Das heilfördernde Wirken der ungarischen Gelehrten Academie um Förderung der vaterländischen Sprache, Literatur und Wissenschaft ist eine allgemeine bekannte und anerkannte Thatsache, — die von allen Gegenden des Landes zahlreich herbei fließenden freiwilligen Spenden und patriotische Gaben für dieses Institut, veranlassen die

1) Lásd az Akadémia levelét a Múzeum házi levéltárában, 1872. évi 52. sz. a.

2) „A M. Nemz. Múzeum multja és jelene.“ Budapest 1902. — 171. l.

3) A Nemzeti Színház építéséhez történt adakozás tekintetében lásd a Pest Hírlap 1912. szeptember 8-iki számában megjelent cikkemet: „Néhány adat a Nemzeti Színház történetéhez“.

4) Az eredeti gyűjtőleveket a pesti izr. hitközség levéltára őrzi. Ün. 5. sz. a.

hiesige israelit. Kult. Gemeinde, auch in der Mitte ihrer Mitglieder eine diesfällige Sammlung zu veranstalten, in der sichere Hoffnung, dass der so oft glänzend bewährte loyalpatriotische Geist der Pester Israeliten — auch bei diesem Anlasse, den übrigen Landesbewohnern nicht nachstehen werde, und wird gebeten die gefällige Gabe in den nachfolgenden Rubriken eigenhändig einzeichnen zu wollen.

Pest, im August. 1860.

Der Vorstand der Pest. Israelit. Kult. Gemeinde

M. Schossberger

Preses. (!)

M. A. Weiss

Vorsteher.“

A gyűjtés eredménye 1528 forintba rugott, melyből 828 frt az Akadémia alapjának, 700 frt a palota építésére jutott.¹⁾ A gyűjtőívek adatai azonban mutatják, hogy sokan külön is adakoztak nagyobb összegekben.

Mikor azután elkészült a fényes palota, az 1865. évi december 11-ikén megtartott felavatási ünnepélyre Ziltz Mór pesti hittanár költői lendületű héber himnust szerzett, melyet a hitközség saját költségén kinyomatott és néhány száz példányban megküldött a felavató ünnepélyre. Az „Öröm-szózat“-ot — ez volt a címe — kiosztották a hallgatóság között, amely persze édes-keveset értett belőle.²⁾ Álljon itt rövid ismertetése a kis füzet tartalmának.

A bevezetésben elmondja a költő, hogy nem hívágyó célzattal zeng, hanem „éretted, Hungária, tudásnak népe, a te tiszteletedre Pannonia leánya“. Visszatekint a múltra, amidőn a „Kelet országából, az óriások birodalmából“ kiindultak a magyarok hömpölygő áradat gyanánt s kergették maguk előtt a nemzeteket, amig elérkeztek eszép országba, amelyet „vérükkel jegyeztek el maguknak“ s amelyet öröklakhelyül választottak. A történet könyvei szakadatlan hőstetteikről beszélnek. A sok között mily fenséges, amikor Mária Terézia trónját mentik meg. A harcok között azonban a szép magyar nyelvvel nem törődött senki és az úgy járt, mint „testvére, a héber nyelv“: saját népe felejtette el. De támad új nemzedék, mely drágakövek módjára csiszolja a nyelvnek alakulatait. Ime, felépítették a nyelv szentélyét mely hivatva van arra, hogy „Cion legyen, ahonnan kiindul a tan“. Azért örülhet ezen a napon Magyarország. Az elődök hősiességgel, az utódok tudással harcolnak.

¹⁾ Lásd Tóth Lőrinc 'pénztáros 1860. évi november 26-áról kiállított nyugtáját a pesti izr. hitközség levéltárában. Ün. 5. sz. csomag.

²⁾ A költemény a hitk. levéltárában: Ir. 56. sz. csomag.

Az igen tisztelt Izraelita Kultus-Községnek,
Pest.

A Magyar Tudományos Akadémia, még a múlt 1865. december 11-dikén tartott nyilvános ülése alkalmával, igen kedvesen fogadta volt a Tisztelt Község részéről annak „Öröm-szózatot”, mely által e nemzeti ünnennél szintén üdvözölni kívánta a melynek példányai ugyanakkor Közbüszim felől osztottak ki az akadémiai tagok és jelen volt díszes hallgatóság között.

Ambár az Akadémia, e kedveskedés ~~ide~~ minden méltányolva, semmitől sem volt távolabb, mint attól, hogy annak értékét a valódi érték kevesebbre vézze. mindazáltal egy körülmény, nevezetesen hogy az ily nyilvános díszülésekről, a szlog természeténél fogva, nem vezettetik jegyzőkönyv, okozá, hogy az tudomány a megköszönendő tárgyak sorából kifeleltetett.

Attól midőn bocsánatot kérve, jelen sorasmmal az Akadémia köszönését tudomásulvám: haza-füti tisztetettel maradok

Pest, jul. 4. 1866.

A Tisztelt Községnek

aláíratos szolgálja
Arany Sándor
(bíróknak).

A korviszonyokra (1865.) jellemző az utolsó előtti versszak, amidőn így aposztrofálja Hungáriát:

- „1. Habár sok baj s szenvedés ért;
2. habár el akarnak buktatni, de hatalmatat le nem törhetik;
3. kelj föl, viaskodjál velük, amig megjön a hajnal;
4. reméld, hogy kivirrad még a te világosságod.
5. Isteni harcokat vívtál és győzni fogsz.
6. Mert nem hagyja el soha Isten azt a népet, akit kiválasztott.“

Az Akadémia persze nem mulasztotta el köszönetét nyilvánítani mindazoknak, akik az ünnepély külső sikerét emelni segítették, de az „Ö.öm-szózat“-ról megfélemedtek. Ugy látszik, hogy a költő szóvá tette ezt és ennek lehetett a folyománya azután, hogy Arany János, akkori akadémiai „titoknak“ 1866. július 4-ikén kelt levelében¹⁾ — melyet képmásban közlünk — bocsánatot kért a hitközségtől.

* * *

Azóta majd félszázad mult el s a zsidóság nem csupán anyagilag, hanem a tudomány közvetlen művelése útján is hathatósan emeli az Akadémia fényét. Goldzieher Ignác, Munkácsi Bernát, Alexander Bernát, Marczali Henrik, Kohn Sámuel, Bánóczi József és még sok név tanuskodhatnak róla.

Reflexiók.

Írja: Kritikus.

Mose Efraim Lilien talán meg sincsen lepve attól az óriási sikertől, melyet nálunk aratott, hisz bizonyára ennek határozott reményében hozta el hozzánk — személyesen — rajzai javát. Annál nagyobb azonban, és tegyük mindjárt hozzá, örvendetesebb az a meglepetés, melyet a Lilien-kiállítás fényes eredményeivel nekünk szerzett. Lilien valóságos csodát művelt. Az ő mélységes, költői, zsidó lelkületét visszatükröztető művészete utat tört a legkényesebb izlésű, különösen zsidó dolgok iránt elfogult körökben is. Egyszerű, közvetlen „Schwarz-weiß“ technikájával a legfestőibb hatásokat képes kelteni Egyetlen festéke a tus, mégis örökzöldek pálmaligetei és fehéren felejtett foltok a keleti égboltozat megfesthetetlen színpompájában ragyognak. Bibliai alakjai egészen mások, mint amilyeneknek eddig láttuk őket ábrázolva és mégis azonnal rájuk ismerünk. A zsidó tanulmányfejek pedig bár nincsenek idealizálva, mégsem karikaturák, mert a legkiforrottabb típusokat képviselik. Témája mindig a zsidó. Annak *jövője és multja*.

¹⁾ Eredetije a pesti izr. hitközség levéltárában. Ün. 5. sz. al.

Jelenje foglalkoztatja a művész lelkét legkevésbé. Az örök szép után vágyódó művész lelke ugyilátszik nem képes a golusz-zsidóban szépséget felfedezni. A jelen csak ott, azon az egy ponton . . . érdekli, hol a zsidóság multja, annak jövőjével találkozik. Napkelet legendáinak báját érezzük, kedves románcok hárfa kíséretét halljuk a poéta művész alkotásaiban. Az igazi tehetség minden akadályt leküzdő hatalmának varázslata tette lehetővé, hogy zsidó képek, zsidó alakokkal, zsidó lélektől megihletve, zsidó felfogásban megalkotva, itt minálunk Budapesten tetszést arattak, sőt mi több, nagy kelendőségnek örvendtek.

Valóban, a Lilien-kiállítással itt minálunk Budapesten egy kicsikét szalonképesebbé vált a zsidó.

Különfélék.

A pesti hitközség rendkívüli közgyűlése.

A pesti hitközség rendkívüli közgyűlése, melynek egyedüli tárgya a dr. *Weinmann* Fülöp halálával elárvult elnöki szék, továbbá két előjárói állás és két választmányi tagsági hely betöltése volt, f. hó 17-én a képviselőtestület tagjainak nagy érdeklődése mellett ment végbe. Az ülést az előjáróság megbízásából dr. *Stiller* Mór előjáró vezette, minthogy *Adler* Lajos elnökhelyettes, mint elnökjelölt csak az ülés végén jelent meg, elnökké történt választása után a közgyűlési teremben. A közgyűlés mindvégig emelkedett hangulatban folyt le, amelyet különösen az elhangzott beszédek váltottak ki. A közgyűlés lefolyása a következő volt:

Dr. *Stiller* Mór jelenti, hogy a közgyűlés vezetésével az előjáróság őt bízta meg. Szívélyesen üdvözli a megjelenteket. A jegyzőkönyv vezetésére dr. *Weiszbürg* Gyula főtitkárt, hitelesítésére *Baumgarten* Lajost, *Beimel* Sándor udv. tan., *Kramer* Miksát és *Tsuk* Sándort kérte föl. Konstatálja, hogy az alapszabályok 33. §-a értelmében kellő számban vannak jelen a képviselőtestület tagjai s így a választások megejthetők.

Bejelenti, hogy az előjáróság egyik érdemes tagja, *Grünbaum* Miksa, korára és egészségi állapotára való hivatkozással, előjárói tisztségéről lemondott. Az előjáróság lemondásáról nagy sajnálattal értesült s a választmánnyal együtt mindent elkövetett, hogy szándéka megmászására bírja. Küldöttség is kérte a maradásra, de hasztalan. Az előjáróság és a választmány jegyzőkönyvileg fejezte ki az eredményes munkásságáért elismerését. Ajánlja, hogy a képviselőtestületi

közgyűlés csatlakozzék az elismeréshez és jegyzőkönyvében szintén örökítse meg érdemeit s arról jegyzőkönyvi kivonatban értesítse *Grünbaum* Miksát.

Elnöklő aztán az utolsó közgyűlés óta elhunyt tagok emlékét ujitotta fel. Szólt dr. *Ballai* Lajosról, aki nemcsak hivatali állása által és nemcsak a zsidóságnak szerzett becsülést, hanem mint a hitközségi oktatásügyi osztály érdemes tagja is sok szolgálatot tett, *Herzman* Bertalanról, a pesti hitközség nagyérdemű választmányi tagjáról, ki nemcsak mint hídhű, jámbor zsidó, de mint ismert bőkezű jótévő is maradandó nevet szerzett. Végül dr. *Dalnoky* Béláról és *Neuschloss* Emilről szólott, akik kötelességteljesítésükkel és tudásukkal szintén mindig helyt állottak. Az elhunytak fölött érzett mély gyásznak a közgyűlés jegyzőkönyvében való megörökítését a közgyűlés az elnöklő javaslatára elhatározta.

A titkos szavazás útján való választások megejtésére két bizottságot delegál — tagjai *Feleki* Béla dr. és *Wahl* Béla, továbbá *Faludi* Gábor és *Schön* Ignác — akik előtt a szavazó-lapokat a felállított urnába — le kell adni. Végül a szavazások megejthetése végett a közgyűlést felfüggeszti.

Elnöklő szavazás után az ülést újból megnyitván, konstatálja, hogy a választók 105 szavazatot adtak le, melyekből az tűnik ki, hogy az összes szavazatokkal elnökké *Adler* Lajost (éljenzés), előjárókká dr. *Halász* Frigyeszt (éljenzés) és báró *Herzog* Mórt (éljenzés), választmányi tagokká pedig *Bródy* Józsefet (éljenzés) és *Grünbaum* Miksát (éljenzés) választották meg. Ennek kijelentése után báró dr. *Kohner* Adolf elnök vezetésével egy újpesti *Wolfner* József, boglári *Simon* Jakab, *Kohn* Arnold, dr. *Feleki* Béla, dr. *Glasz* Izor, *Eisler* Samu, *Lichtschein* Mayer, *Auspitz* Henrik és *Freund* István tagokból álló bizottságot kért föl, hogy a megválasztottakkal az eredményt tudassák és közgyűlés termében való megjelenésre kérjék.

A választottak zajos éljenzés közben a pódiumon helyüket elfoglalván, a közgyűlés nevében dr. *Stiller* Mór köszöntötte őket, a következőket mondván:

Kedves barátunk!

Tisztelt Elnökünk!

Amidőn az ország első hitközsége elnökké való megválasztásod által Téged a hitközség vezető emberévé avatott, oly kitüntetésben részesített, mint minővel a hitközségi élet körül szerzett legnagyobb érdemeket szokás csak megjutalmazni.

És a hitközség közgyűlése tényleg ezen mértékkel mérte érde-

meidet, midőn megválasztott, mert szeme előtt lebegett felekezeti érdekeink szolgálatában töltött 40 évi multad, mert szeme előtt lebegett, hogy ezen hosszú időn át Te törhetlen erélyvel és pihenést nem ismerő buzgalommal munkálkodtál, váltakozva hitközségi közigazgatásunknak csaknem minden ágazatában és végül szeme előtt lebegtek azon nagy eredmények, melyeket ezen munkálkodásod minden téren, hol munkálkodtál, létrehozott.

Mily magasra értékeli hitközségünk ezen eredményes tevékenységedet és mily bizalommal viseltetik munkabírádod iránt, mutatja legmeggyőzőbben azon körülmény, hogy míg másokat a Te korodban a közügyek teréről pihenőre intenek, Téged hitközséged egy új, eddigi működésednél sokkal fáradtságosabb, sokkal fontosabb és felelősségteljesebb feladatra jelölt ki, amidőn ezen nagy, intelligens hitközségünk vezetését bízta rád. Semmi kétségem benne, hogy ezen új, nehéz állásodban is érvényesülni fognak azon kiváló tulajdonságaid, melyeket eddig elfoglalt hitközségi állásaidban tanusítottál és melyeknek köszönhetők azon sikerek, melyek hitközségünkre nézve a legszebb eredményekkel voltak egybekapcsolva.

Ezért tehát új, díszes állásodban ahoz erőt és egészséget kívánva, teljes szívből a közgyűlés nevében üdvözöllek, egyuttal biztosítani kívánlak arról, hogy előljáró társaidban hű munkatársakra fogsz terveid és gondolataid végrehajtásában találni.

Szívélyesen köszöntöm Önöket is *t. előljáró* urak megválasztásuk alkalmából. Társadalmi állásuk, hivatásukban szerzett dus tapasztalataik, azon meleg és tettekben is nyilvánult érdeklődés, melyet felekezeti ügyeink iránt eddig is mindig tanusítottak, végül azon fiatal előretörő erő, melyet új állásaikba hoznak, biztosítékul szolgálnak arra, hogy tevékenységük gazdag aratással kecsegtet azon ügykörökben, melyeknek élére állította Önöket a hitközség bizalma.

Végül köszöntöm Önöket is, az újonnan megválasztott választmányi tagokat. Bizonyos vagyok benne, hogy azon buzgóság, melyet Önök a felekezeti élet terén eddig kifejtettek, az új állásaikban sem fog lankadni.

Azzal végzem szavaimat, hogy az Isten áldása kísérje a ma megválasztottakat hitközségi működésük különféle utjain.

Adler Lajos, az új elnök így válaszolt:

Igen tisztelt közgyűlés!

Fogadják hálás köszönetemet azon nagy kitüntetésért, melyben engem ma részesítettek és neked kedves barátom hálás köszönetem szép szavaidért.

Ha ezen kitüntetés rám nézve igen megtisztelő és hízolgó is,

tudatában vagyok annak, hogy mily nagy feladatot és nagy kötelességet vállalok. Negyven esztendő óta állok a hitközségünk szolgálatában és néhány ügyosztály élén módomban volt megismerni azt, hogy az elnöki teendők mily munkásságot igényelnek, de úgy mint eddig, új hatáskörömben is mindenképpen azon leszek, hogy a tisztségemmel járó feladatoknak megfeleljek. Megigérhetem, hogy intézményeink iránt érzett lelkesedésem és szeretetem, úgy mint eddig, tovább is buzdítani fognak fáradhatatlan munkásságra és kitartásra és ha a tisztelt közgyűlés, a tisztelt választmány és kedves előljáró barátaim tanácsaikkal és munkásságukkal támogatni fognak, remélem, hogy sikerülni fog hitközségünk ügyeit helyes irányban vezetni.

Fölsólegesnek tartom, hogy Önök elé, tisztelt uraim, programot terjesszek. Nem vagyok ujonc Önök előtt, hisz Önöknek sok, sok éven át alkalmuk volt működésemet megfigyelni, de azért mégis szükségét érzem annak, hogy Önöknek egy pár szóval vázoljam azon irányt, amelyben hitközségünk munkálkodását látni szeretném.

Vezető elvül tűztem magam elé, hogy működésemben három szempont fog vezetni: a hit, a szeretet és a béke és ezen fenkölt elvekre kívánom jövőendő működésemet fektetni.

A hit kérdését illetőleg, főtörekvésem lesz az igazi vallásosság fejlesztése, igyekszem minden kultuszintézményt, különösen az istentisztelet színvonalát és belső áhitatosságát a legmagasabb színvonalra emelni. A város különböző részein, legmegfelelőbb helyeken új templomok építése, továbbá a hitközségünk méltóságának megfelelő imaházak létesítése által hitsorsosainknak módot és alkalmat törekszünk nyújtani lelki szükségletük kielégítésére.

A szeretet legyen alapja minden jótekonysági és kulturális intézményünknek, hogy a szeretet sok jó és nemes cselekedetet szüljön és a jótekonyság iránti érzést fokozza, hogy az lehetőleg ujabb, a haladó kornak megfelelő intézményeket létesítsen.

Béke: minden törekvésem és igyekezetem oda fog irányulni, hogy az oly eseteket, melyek a békét zavarhatják, körültekintéssel és gyakorlatom alapján kellő mederbe tereljem, hogy a békét megóvjam, mert csakis békés együttműködés, békés egyetértés és összetartás által szolgálhatunk eredménnyel szeretett hitközségünk nemes céljainak.

E céloknak akarok szolgálni akkor is, mikor ígérem, hogy erős törekvésemet fogja képezni, hogy a hitközségünk iránti érdeklődést és szeretetet a hitközség tagjainak nagyobb tömegeiben felköltsem és ébren tartsam, mert eddig szomoruan kellett tapasztalni, hogy az érdeklődés a hitközség és intézményei iránt mindinkább csökkent.

Végül ígérem, hogy igyekezni fogok a hitközség háztartásában mindenkor a kellő egyensúlyt lehetőleg fentartani. E nagy körvona-
lakban ecsetelt terveimet azonban csak úgy leszek képes megvalósí-
tani, ha Önök mindnyájan az eddigi lelkesedéssel fognak engem és
előljáró társaimat munkánkban támogatni, felhívom ennél fogva Önöket,
hogy legyenek segítségünkre munkánkban és ha ily hatalmas szellemi
és erkölcsi erő áll rendelkezésünkre, akkor oly nivóra fogjuk emelni
hitközségünket és annak közhasznú intézményeit, hogy ezek nemcsak
a zsidóság, de szeretett fővárosunk diszére is fognak válni.

Adjon a Mindenható erőt és egészséget, hogy mindezen terveket
keresztülvihezzük s ajánlom magam további becses jóindulatukba.
(Éljenzés és taps.)

Dr. *Halász* Frigyes megköszöni a bizalmat. Szentnek tartja a
hitélet minden megnyilvánulását, berendezését és hagyományait, melyek
a hitközségi élet alapjai s amelyek egyedül alkalmasak a hitközségi
élet fentartására, fejlesztésére s a felekezeti szervezet kiépítésére. A
zsidó nép becsülete kétszeresen szent. Szeretné minden zsidó ember
lelkébe bevésni azt a nagy felelősséget, mellyel minden egyen hit-
testvérünk a zsidó nép becsületének tartozik. Ezen munkálkodni lesz
a feladata. A hagyományok kijelölték az utját, melyen haladnia kell
és e szent munkára szívesen vállalkozik. (Éljenzés, taps.)

Csetei báró *Herzog* Mór nemcsak a formáknak tesz eleget,
mikor a megtisztelést megköszöni. Azt tartja, nincs nagyobb meg-
tisztelés, mint mikor valamely felekezet hiveinek szolgálatait igénybe
akarja venni. (Tetszés.) Ennek az akaratnak rendelkezésére kell állani.
Szívesen teszi. Nehéz pozícióra állították, de a tradíciókhoz ragasz-
kodva fog igyekezni földadatainak megfelelni. A felekezet érdekeinek
védelmében össze kell tartani, szembe kell nézni a veszélyekkel is:
ez az erő, ez a siker. Ha a múlt keserves küzdelmekkel volt is tele:
a jövőben reményt nyújt. (Taps és éljenzés.)

Elnöklő majdnem sajnálja, hogy az ünnepélyes hangulatnak
végét kell vetnie, de a napirend kimerült és az ülést bezárja.

*

A közgyűlés után az előljáróság ülést tartott, melyben úgy az
ujjonnan megválasztott elnököt melegen üdvözölték, biztosítván őt az
eddigi ragaszkodásról és támogatásról, valamint az új előljárókat, kik
megfogadták, hogy buzgalommal és lelkesedéssel fognak közreműködni
a hitközség ügyeinek intézésében.

Bucsu és installáció. Adler Lajos hitközségi elnök a szertartási ügyosztály f. hó 19-én tartott ülésén vett bucsut az ügyosztálytól, melynek annyi éven át állott az élén. Beszédében köszönetet mondott az ügyosztály tagjainak azért az érdeklődésért és támogatásért, melyben mindig részesítették, ugyanoly támogatást kért az új előljárónak is és megígérte, hogy az ügyosztállyal a közvetlen kapcsolatot ezután is meg fogja tartani. Dr. Fischer Gyula rabbi tolmácsolta legelőbb az ügyosztály tagjainak érzelmeit az elnök iránt, egyszersmint köszöntötte az új előljárót, dr. Halász Frigyes; Eisler Samu és Tsuk Sándor is szívélyes szavakat intéztek a távozó és az új előljáróhoz, mire dr. Halász Frigyes meghatottan mondott köszönetet a bizalomért, át van hatva — mondja — a tudattól, mily fontos ügykör élére állították és minden erejével fog törekedni feladatainak megfelelni és kéri az ügyosztály támogatását.

A háboru és a zsidók nyomora. A zsidók nyomora a háboru által sújtott vidékeken kimondhatatlan. A zsidó családok, melyek a kisebb városokban éltek, tömegesen hagyták el azokat és védettebb helyekre, nevezetesen Szalonikibe és Konstantinápolyba menekültek. Az ottani zsidó lakosság mindent megtesz szerencsétlen testvéreik segélyezésére, de eszközeik korlátoztak és kimerültek. A nagy zsidó organizációk az Alliance, a Hilfsverband der deutschen Juden a segélyezést megkezdték, de csak az összzsidóság közös munkássága lesz képes türhető állapotot teremteni. Hogy milyen volt a helyzet Szalonikiben, még mielőtt elesett, szomoruan illusztrálja egy levél, melyet a német Hilfsvereinekhez intéztek és amelyből következőket idézzük: „Hiányzanak a szavak, melyekkel az idők nyomorát festhetném. Szaloniki gyászoló város benyomását teszi. Községünk, melynek tagjai a török-olasz háboru folytán beállott gazdasági válság alatt ugyis elszegényedett, most, hogy a balkáni háboru minden iszonyatával kitört, a legnyomoruságosabb helyzetbe jutott. A város olyan, mint egy nagy temető. Mi, zsidók, az óriási feladat előtt állunk, hogy szolidarisan segélyt nyujtsunk, de arra teljesen képtelenek vagyunk. Mindenekelőtt a zsidó katonák nyomorgó családjairól van szó, kik teljesen anyagi eszközök híján vannak és egyszerűen éhen halnának, ha segítséget nem nyujtanánk. Ehhez jön a bevándorolt zsidók nagy tömege, kik az ország belsejéből menekültek és minden újabb vonattal szaporodnak. Ezek szegények, öregek, asszonyok, gyermekek, betegek és egész családok Istipből, Üszkübből stb., kik egész vagyonukat otthagyták. Kimondhatatlan az inség kísérvivel, a rettegéssel, gyásszal és tehetetlenséggel. Az iskolákban helyezük el őket, napról-

napra kell szükségleteikről gondoskodni és minden nap többen jönnek. Már el vagyunk árasztva; a közönség ad, magát feláldozza, mert maga is szenved a rettenetes válság alatt, stb.

Hasonlók az állapotok *Konstantinápolyban*, ha ugyan nem rosszabbak még, sőt még Bulgáriából is érkeznek segélykiáltások. Így a philippopoli hitközség is felhívást intéz, hogy segítsék, mert 1200 lélekről kell gondoskodnia, legujabban pedig a *szófiai* segélybizottság fordult a pesti hitközséghez.

Im, itt az alkalom, hogy a sokat dicsért és sokat szidott zsidó szolidaritás megnyilatkozzék. Közmondásossá vált már a szemrehányás, hogy ha valahol a világ végén egy zsidónak tyukszemére lépnek, az egész zsidóság feljajdul. Im, most ezek és tizezrek megmentéséről van szó, szép volna, ha a zsidóság bebizonyítaná, hogy a testvéri érzület még nem halt ki benne és a Balkánon élő hit-sorsosok nyomora nemcsak sajnálkozásra, hanem cselekedetre is tudná bírni.

Hitközségi alkalmazottak és a biztosítási törvény. A „Hitközségi Szemle” többször foglalkozott a kérdéssel, hogy vajjon a munkásbiztosításról szóló 1907. évi XIX-ik törvénycikk a hitközségi alkalmazottakra is vonatkozik-e? Lapunk reámutatott arra, hogy míg a munkásbiztosítási pénztárak a hitközségi alkalmazottak biztosítását követelik, addig a hitközségek tiltakoznak az ellen, hogy alkalmazottaik a biztosítás tekintetében ipari és kereskedelmi alkalmazottakként bíraltassanak el. A vita az említett törvénycikk 1. §-a 13. pontja körül forog, mely szól a „*Közüintézeteknél*” alkalmazottak biztosítási kötelezettségéről. A munkásbiztosítási pénztárak a hitközségeket közüintézetekül tekintik s ez alapon követelik a hitközségi alkalmazottak biztosítását. A hitközségek azonban nem tekintik magukat ily értelemben vett közüintézeteknek s nem tartják magukra kötelezőnek alkalmazottaik biztosítását. A kereskedelemügyi miniszternek 1912. évi szeptember hó 4-én kelt 40.061 VI. D. számú elvi határozata a hitközségek felfogásának ad igazat s egy konkrét esetből kifolyólag kimondja, hogy *a hitközségek alkalmazottai betegség esetére nem biztosítandók.* Ezen határozat indokolásában a miniszteri rendelet szószerint így hangzik: „A hitközségi alkalmazottak nem esnek biztosítási kötelezettség alá. Hazai felekezeteinknek országos törvényeken alapuló közjogi jellegére való tekintettel ugyanis törvényhozásunk mindenkor, midőn a felekezetekre és hitközségekre vonatkozólag intézkedik, ezeket sohasem érti az egyesületek vagy közüintézetek általános elnevezése alatt, hanem kifejezetten egyházakat, hitközségeket említ s mivel ezzel

szemben az 1907 : XIX. t.-c. csak általában szól egyesületekről, közintézetekről: a hitközségeket ezen elnevezés alatt a törvényhozás nem érthette.”
(Dr. G. Zs.)

Pályázatok.

A pesti izr. hitközség előljáróságától (VII., Sip-utca 12.)

Pályázati hirdetmény.

A pesti izr. hitközség előljárósága a *Kassovitz I. H. és Rozália* kiházasítási alapítvány kamataiból egy izraelita vallásu szegénysorsu eljegyzett hajadon számára kiadandó **410 korona 40 fillér összegű kiházasítási segélyre** pályázatot hirdet.

Erre a segélyösszegre elsősorban az alapítók közhiteli okiratokkal igazolt vérrokonai tarthatnak igényt.

A kellően felszerelt folyamodványok *1913. január hó 1. napjáig* az alulírott előljárósághoz küldendők.

Pályázók figyelmeztetnek, hogy a segély elnyerőjének 1913. évi február hó 9. napján kell esküvőjét megtartania.

Budapesten, 1912. november hó 5-ikén.

A pesti izr. hitközség előljárósága.

Az aradi izr. hitközség előljáróságától.

Pályázati hirdetmény.

Az aradi izr. hitközség pályázatot hirdet az elhalálozás következtében megüresedett **templomszolgai állásra.**

Az alkalmazandónak kötelessége lesz a templomszolgai teendőkön kívül különféle járulékokat beszedni, szabad idejében a jegyzői hivatalban irnoki szolgálatot végezni, a szükséghez hépest a vágásnál segédkezni, illetve helyettesíteni.

Mohél előnyben részesül.

A pályázók tartoznak az iránt is nyilatkozni, hogy óvadékot képesek-e letenni.

Csak nők, olyan egyének pályázhatnak, akik 35-ik életévüket túl nem haladták, magyarul jól irnak és folyékonyan beszélnek.

A megválasztottnak átköltözködési költségül legfeljebb 100 korona fog megtéríttetni.

Az alkalmazandónak fizetése évi **1000 korona** és **200 korona** lakáspénz.

Csak azoknak költségei téríttetnek meg, akik meghívásunkra jönnek személyes bemutatkozásra.

A pályázati határidő 1912. december hó 15.

Az előljáróság.

כשר

Kokússzir,

növényfaj és mindenféle fűszerárak

nagyban és kicsinyben a legolcsóbb napjár mellett. Referenciákkal a budapesti orthodox rabbiság szolgálatában.

Megbízható és legolcsóbb bevásárlási forrás!

Friss vaj és mindenféle sajtok כשר

egész évben át.

ROTH A. és FIA utóda

GLÜCK DÁVID

Budapest, VII., Dob-utca 34.

SZENT - ERZSÉBET GYÓGYSZERTÁR

Budapest, Erzsébet-körút 21

Dr. HÉVIZI E. MANÓ fogorvos
Pulchrodont FOGMŰTERME

Budapest, VII., Sip-utca 6, I. 3.

Mindenmű fogmunkálatok, cement, porcellán, ezüst, arany, platinatömések. Kaucsuk szájpaddások. :: Szájpaddás nélküli fogak és fogsorok. — Csapos fogak. Aranykoronák és aranyhidak. :: :: Jótállás mellett.

Dreher Ignác és Fia

Finom aczélárak-gyára

Budapest, IV., Kossuth Lajos-u. 14.

ALAPÍTOTT 1845-İK ÉVBEN.

Szolid beszerzési forrás, ugy mint zsebkések, mindennemű ollók, konyhakések, asztali és gyümölcs-evőeszközök, körömápolási és borotválkozó-eszközök, továbbá kertészeti és gazdasági eszközök

„Unio“ élet- és gyermekbiztosító intézet mint szövetkezet (ezelőtt Első Leánykiházasító Egylet) Budapest, VI., Teréz-körút 40—42. Alapított 1863-ban. F. évi október havában 1,780.600 K értékű biztosítási ajánlat nyújtott be és 1,370.200 K értékű új biztosítási kötvény állított ki. Biztosított összegek fejében 161.315 K 96 fillér fizettetett ki. 1912. január 1-től október 31-ig bezárólag 18,573.690 K értékű biztosítási ajánlat nyújtott be és 15,539.600 K értékű új biztosítási kötvény állított ki. Biztosítási összegek fejében a folyó évben 1,643.973 K 09 fillér és az intézet fennállása óta 20,122.856 K 25 fillért fizettetett ki. Ezen intézet az élet- és gyermek-biztosítás minden nemével foglalkozik a legolcsóbb díjtételek és legelőnyösebb feltételek mellett.

TÖRÖK A. és TÁRSA BANKHÁZ

részvénytársaság

Vásároljunk osztálysorsjegyet a Török-palotában
Budapest, IV., Szervita tér 3. szám.

Fiókok: VI., Teréz-körút 46, Telefon 24-27. V., Váci-körút 4, Telefon 11-58.

Távirati cím: „Törökék“ Budapest.

BERGEL ANDRÁS

cserépkályhás mester
Budapest, VII., Akácfa-u. 27.

Ajánlom legjobb minőségű kályháimat a legmodernebb stílusban és színben. - Elvállalok mindenféle kályhaátalakítást, javítást a legjutányosabb árban. Továbbá elvállalok új épületek berendezését is a legjutányosabb árban. :: ::

Bayerlax ■

egy enyhe, biztos hatású hashajtó

Egy doboz 1 korona

BAYER gyógyszertár

Budapest, VI., Andrássy-ut 84

Fhg. udvari szállító.

STECKLER JÓZSEF

Specialista
képkere-
tekben ::
es luxus
butorok-
ban. :: ::

■■■■■■■

BUDAPEST,
VII., Sip-utca 17

HOLSTEIN SÁNDOR

Budapest, VII., Erzsébet-körút 54.

FOGAK,

fogsorok szájpadlás nélkül. A száj-
ból ki nem vehetők, rágásra éppúgy
használhatók, mint a természetes
fogak. Aranykeronák, hidak a leg-
újabb amerikai módszer szerint.

Hufler és Kalech

: nap- és esernyőgyár :

BUDAPEST, IV., KECSKEMÉTI-U. 9.

Ajánja dusan berendezett raktárát sa-
ját készítményű nap- és esernyőkben.
Nagy választék valódi francia fűzőkben.

:: Nagy raktár szőrmeárukban. ::

!! Javítások és áthuzatok a legelőször
árak mellett elvégzettnek. Minden-
féle átalakítások elvégzettnek. !!

Használjon!

Szaggatás, fejfájás, oldalnyílás,
hát- és deréktájdalmak ellen

dr. BOROVSKY-féle kellemes illatú

■■ **BOROLIN-1** ■■

Ára 80 fillér. — Próbaüveg 50 fillér.

Mosakodásra: szőpítő Borolin-szappant

és legjobb fertőtlenítő

Ára darabonként 30 és 80 fillér.

Nyálkaoldásra, köhö- Borolin-cukor-kát

gés és rekedtség ellen

Ára csomagonként 20 és 40 fillér.

Kapható mindenütt.

Szíveskedjék megrendelésnél hivatkozni
a Hírlőkészítő Szemlére.

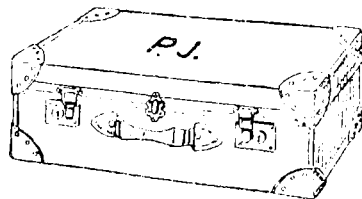
PAPEK JÓZSEF

csász. és kir. udvari szállító

bőröndös és
finom bőraru

::: gyártó :::

BUDAPEST, VIII.,
Rákóczi-ut 11. sz.

B Kizárólag jobb minőségű árak.
Budapest legnagyobb szaküzlete.